

www.piron.culturecenter-su.org

БРОЙ # 23 / 2023 / БРОЙ 23. МОДАЛНОСТИ НА ПОВЕСТВОВАНИЕТО (НОВА НАРАТОЛОГИЯ II)

URL: https://piron.culturecenter-su.org/wp-content/uploads/2023/10/Sylvia-Borissova_The-Body-Telling.pdf

Разказва тялото: към една телесна и сетивна екология

Силвия Борисова

Резюме: Може ли движението да бъде наратив? И какви биха били принципите на една феноменологична наратология, базирана на движението?

Като взема за отправна точка тезата на Мишел Анри, че всяко от петте сетива има своето начало в движението, статията се впуска в систематично изграждане на въплътената наратология на човешкото тяло в контекста на телесната и сетивната екология, невербалната изразителност и съвременни художествени практики като театъра на сетивата, експресивните и имерсивните изкуства. Крайна цел на изложението е аргументирането, негативно-естетическо по същество, че такава въплътена наратология с идеята за движението като свое ядро е мислима и устойчива единствено на цената на своята импозитивна систематичност, разискряща „интрафилософски ефекти“ (Ален Бадиу) и предизвикателства в каноничния свод на вербалните и образните наративи. И разказваща една колкото първична във феноменологичен смисъл, толкова и алтернативна и животворна естетика в съвременния свят, запленил сетивата и тялото във вторични модалности на живота и движението.

Ключови думи: феноменология на движението, израз, въплътена наратология, телесна и сетивна екология, Ален Бадиу

Силвия Борисова е доцент по естетика в Института по философия и социология – БАН. Автор е на книгите „Граници на естетическото съзнание“ (2017) и „Естетика на тишината и мълчанието“ (2019). Основните ѝ изследователски интереси са в сферата на естетиката, аксиологията, феноменологията, философската антропология, философия на образованието. Преводач от английски език на хуманитарна и художествена литература (текстове от Джон Дюи, Джордж Хърбърт Мийд, Джералд Дуоркин, Нел Нодингс, Уолтър Трует Андерсън, Джордж Сантаяна; сборник с разкази от Джордж Еджъртън – „Ключови тонове“, 2017, и избрани разкази от Хърбърт Джордж Уелс – „Богът на динамото“, 2017; поезия).

1. Предпоставки на една сетивна и телесна феноменология, основана на движението

В своя проект за „радикална феноменология на първичната естетика“¹ френският философ и писател Мишел Анри разглежда иманентното в рамките на една онтология и феноменология на тялото условие на сетивността – това е **сетивният акт**. По протежение на философското си творчество Анри разгръща „радикална феноменология на живота“, наричана от него още „материална феноменология“², съсредоточена върху богатата възможност за проявление, отиваща отвъд „онтологичния монизъм“ на западната философия с примат на интенционалността и явеността на обектите само в един от нейните модуси на явяване – визуалния, – за сметка на самите природа и процесуалност на явяването като такова: а именно **проявлението** (*la manifestation*)³. А изкуството е, което разкрива вътрешната същност на това проявление⁴.

Въпросът не е как да се изпита самопроявлението, защото ние винаги го преживяваме, но как да го разкрием, да го изведем от забравата. Анри изхожда от „Точка и линия в равнината“ на Кандински (1926), където вече е направено съществено разграничение: „Всеки феномен може да се изживее по два начина. Тези два начина не са случайни, а обвързани с феномените – те произлизат от природата на феномените, от две характеристики на едно и също: Външно-Вътрешно“⁵.

---

¹ По определението на Натали Дьопра “radical phenomenology of primordial aesthetics”: Natalie Depraz, “Imagination”. // Sepp, H. R., Embree, L. (Ed.). *Handbook of Phenomenological Aesthetics*. Springer, 2010, (155–601), 159.

² Michel Henry, *Phénoménologie matérielle*. Paris: Presses Universitaires de France, 1990. Срв. откритата аналогия с проекта на Макс Шелер за материалната етика на ценностите, преодоляваща формализма в етиката. Според Шелер етическият императив е императив, на който тъкмо аз съм подвластен (cf. Max Scheler, *Der Formalismus in der Ethik und die materiale Wertethik. Neuer Versuch der Grundlegung eines ethischen Personalismus*. Bern: Francke Verlag, 1980, 94): така и материалната феноменология на Анри, както ще видим, се основава на *субективното* тяло.

³ Michel Henry, *L'essence de la manifestation*. Paris: Presses Universitaires de France, 1963. (Second edition, 1990. English Translation by G. Etzkorn: Henry, M. *The Essence of Manifestation*. The Hague: Nijhoff, 1973. Second edition, 2004.)

⁴ Michel Henry, *Voir l'invisible. Sur Kandinsky*. Paris: Presses Universitaires de France, 1988/2005. (English translation by S. Davidson: Henry, M. 2009. *Seeing the Invisible. On Kandinsky*, London/New York: Continuum.)

⁵ Wassily Kandinsky, “On the Spiritual in Art. Point and Line to Plane”. // Kandinsky, W. *Complete Writings on Art*. Ed. Kenneth C. Lindsay and Peter Vergo. New York: Da Capo Press, 1994, 532. [Срв. Василий Кандински, *Точка и линия в равнината*. София: ЛИК, 1995.]

Както Кандински изяснява: ако погледна през прозореца си към хората на улицата, погледът ми е външен. Виждам неща и живот извън мен, но ако изляза през вратата и се отправя към улицата, сред тълпата, **улицата и нейният живот вече не са обект пред мен, тъй като сега съм въввлечен в него, в неговия „пулсиращ живот с всички сетива“**⁶. По терминологията на Анри: аз съм това виждане, аз съм това възприемане. Вътрешното възприятие разкрива самата субективност – субективност, която не трябва да се разбира в диалектическа връзка с някакъв обект, а **основно като чисто самопреживяване**.

Как се разкрива и се изважда от забравата проявлението е предмет на интерпретацията на Анри върху инакомислието в онтологията на тялото, развита от Мен дьо Биран, и последвалото разграничение на **субективно тяло** („абсолютното тяло на субективността като разкрито във вътрешния опит на движението“), **органично тяло** и **трансцендентно, или обективно тяло** (проявяващо се във външния свят под обозначението „мое“ – тялото, тематизирано в научните изследвания и предшестващата философска традиция).

Отгласите от вътрешните диалози и полемики на Анри с дьо Биран, Декарт, Кант, Киркегор, Хусерл, Бергсон, Шелер, Хайдегер, Сартр отзвучават в една оригинална и, по думите на изследователката Натали Дьопра, **„радикална феноменология на първичната естетика“ и тялото** (регионалностите на биологичното тяло, живото тяло и човешкото тяло като *sui generis* регион, спрегнати към трансцендентното битие като цяло), в която дори самото трансцендентално се превръща в интензитет: „За нас сега да кажем, че *най-дълбоката* интенционалност на живота на егото е движението, означава да кажем, че светът, който ни е даден *от самото начало*, е точно този свят на тялото, свят, чието битие в своя произход е не повече от трансцендентния край на движението“. Тук Анри динамизира същевременно и Хусерловия принцип „аз мога“ във фундаментална подвижност на субекта: това „можене-да-се-движа“ (*pouvoir-se-mouvoir*) не е чисто емпирично, но е иманентна сила на живота и на трансценденталната афективност. Тялото е субективното единство на движението – а не първо единство на сетивата; етосът на тялото е основа на паметта – изначалното битие на субективното тяло е възможността за познание като цяло: т.е. познание или памет за света в неговото отсъствие, иманентна памет за неговите форми. „Основната тоналност“ на афективните и екзистенциалните модалности е

---

⁶ Ibid.

„самият момент на диалектически съюз между съзнанието и тялото“, защото „централният предмет на възплъщението не може да остане неутрален или неопределено скрит“. Индивидуалността на човешката реалност е в ядрото си сетивната индивидуалност.

Това е отправната точка за разглеждане на първично-естетическото като сетивност, обяснена чрез движението, и за извеждане на актуалността на феноменологико-естетическите търсения на Мишел Анри за съвременната човешка ситуация. Докато Мендьо Биран отрежда примат на докосването като образцовия акт на движението, кинестетичното самопроявление, на живото/органичното тяло, – то Анри разгръща концепцията за движението като основа на всяко едно от сетивата:

Независимо от естеството на усещанията, които трябва да събудим в себе си, независимо дали става въпрос за зрителни, обонятелни, слухови, или тактилни усещания, ние винаги чрез посредничеството на една и съща сила продължаваме към тях и получаваме тях. Например, „зрителните усещания са непосредствено зависими от движението на нашия поглед. Именно това движение ми придава жълтия цвят на стената на стаята ми пред мен и след това, през прозореца, нюансите на спящите дървета на зимата в парка и отвъд него, бледосиньото на небето“⁷. Единството на зрителните ни усещания по Анри е конституирано единство: и неговата основа е в **силата**, която го конституира и която не е нищо друго освен субективно движение на погледа. Т.е. зрителните усещания не се детерминират във визуалното пространство от някаква непосредствена връзка между дадено усещане и дадена детерминация на пространството – защото това е колкото универсална, толкова и изпразнена от конкретно съдържание връзка.⁸

Аналогия може да се открие лесно, пише Анри, и при останалите сетива:

---

⁷ Michel Henry, *Philosophy and Phenomenology of the Body*. Transl. by Girard Etzkorn. Martinus Nijhoff – The Hague, 1975, 78.

⁸ Образцов пример за обратното – за това, че сетивното усещане е винаги конкретно свързано с пространството, е неотдавнашният експеримент „Звукът на съзнанието“ (The Sound of Consciousness, 2022: https://vimeo.com/672551964?fbclid=IwAR3P-HpdOybJamXfX2uVs8wsKXp9Kehu4-kgAОВН7XJFW_zLJxZ2KryWuTs), плод на дългогодишното сътрудничество на Датския струнен квартет и философа Симон Хьофдинг в изследване на връзките между музикалното изпълнение и съзнанието, съумяло да изгради една своеобразна възплътена феноменология на музикалния опит. Как и докъде чрез разливането на музиката и времето пространството, движението, сетивността и съзнанието стават споделени – това е централен предмет на посочения експеримент.

Повече за общите и по-частните резултати от различните сесии и работилници до момента (синестезия, вгълбеност, биофизическа музика, утопия, ритъм и др.) може да бъде прочетено в обособената рубрика с публикации на изследователския екип: <https://www.uio.no/ritmo/english/publications/>.

Останалите проекти на *RITMO Centre for Interdisciplinary Studies in Rhythm, Time and Motion* могат да бъдат разгледани съответно в рубриката с проекти: <https://www.uio.no/ritmo/english/projects/>.

Анализът на обонянието разкрива, от една страна, субективен акт – именно този, чрез който усещаме миризми, а от друга страна, самите тези миризми като трансцендентни крайни точки на нашето движение на вдишване. Всъщност такива движения никога не са повече от едно и също движение и именно върху единството на това движение се основава единството на сетивния свят. По същия начин в слуха се извършва „двигателно действие... вътрешно“⁹ и му се придават звуци. Преди всичко в анализа на „активния вокален орган“ Мен дьо Бيران внесе светлина върху „двигателната функция“, която съдейства „при сторване осезаемо впечатлението, създадено от външна причина“. Всъщност гласът повтаря чутия звук и субективното движение, при което се улавя сонорният елемент, се повтаря, подсилва и се превръща в доброволен акт, чийто онтологичен статус е подобен на статуса на първия субективен акт на схващане: това е тази идентичност, вътрешна на все същото състояние, което е това на първоначалното битие на субективното движение, което ни позволява да говорим за втори акт, който повтаря първия. „В момента, в който звуковите вибрации се съобщават на слуха, в допълнение към едновременната моторна реакция... която завършва усещането, има също детерминация от същия ред, която ще активира вокалния инструмент; последният повтаря външния звук и му подражава; слухът се засяга от две впечатления – едното директно, другото отразено, вътрешно; има две впечатления, които се обединяват, или по-скоро това е едно и също впечатление, което се дублира“. И двете звукови впечатления са конституирани, силата на конституцията е еднаква и в двата случая, било реакция или двигателно действие – това е първоначалното битие на субективното движение, това е тялото.

Определянето на първоначалното битие на тялото като субективно движение ни предоставя принципа на феноменологията на паметта, чиято възможност по този начин се основава изцяло на онтологичната теория на тялото. (...)

Изхождайки от един и същ принцип на подвижността, аз го следвам... при упражняването на всяко сетиво в частност“. Следователно именно „упражнението на подвижността, т.е. на способността за извършване на движения и осъзнаването им“¹⁰ представлява корена на нашата сила за усещане (...).¹¹

По-нататък Анри извежда също субективното движение на докосването като принцип на всички наши тактилни усещания. Усещането за допир по същностен начин допълва работата на останалите сетива, „сякаш за да възстановим самата субстанция на реалното, тъй като според Мен дьо Бيران това е тази субстанция, която при упражняване на допир ние незабавно постигаме като трансцендентния край на нашето усилие“¹². Субективното движение е иманентно на сетивната дейност като цяло, а „осезаемият свят като цяло е реалният свят“ и „всеки сетивен свят е реален, автономен свят“¹³. Това, което

---

⁹ Вътрешният цитат е по: Maine de Biran, “Mémoire sur la décomposition de la pensée”. // *Oeuvres de Maine de Biran*. Ed. Tisserand. IV. Paris: Alcan, 1932, 54.

¹⁰ Ibid., IV, 45 footnote.

¹¹ Michel Henry, *Philosophy and Phenomenology of the Body*, 79–81.

¹² Ibid., 81.

¹³ Ibid., 82, 83.

виждам, е и това, което мога да докосна, да чуя или да усетя. А основата на „все същото“, на реалността на всеки сетивен свят, е „съпротивителният континуум, присъщ на всеки един от тези светове“¹⁴. От страна не на света, а на егото, „основата на единството и реалността на сетивния свят е именно изначалното битие на субективното движение“¹⁵.

Оттук „маргиналният феномен“ на конституирането на кинестетични впечатления е отбелязан на следващия етап от Анри като:

...решаващ феномен, тъй като с него започва битието на конституираното движение и с него нашето собствено тяло ни се представя в елемента на трансцендентното битие, където то изглежда като последващо след първоначалното битие на субективното тяло. Трябва да внимаваме да не объркаме този първи и конституиран слой на нашето тяло – слой, който представя на нашето конституирано тяло, взето в тази първа фаза от неговата конституция, характеристиката да бъдем винаги от тази страна на света, на ръба на спектакъл, към който се отнасяме – с изначалното съществуване на тялото, т.е. с абсолютна субективност¹⁶.

Вътрешността на субективното движение Анри разграничава като „абсолютна интериорност“, или „онтологична интериорност“, принадлежаща към един регион на изначалното битие, характеризираща се с наличието на непосредствено отношение към себе си, отпреди всякаква конститутивност – докато интериорността на конституираното тяло е интериорност, позволяваща вече мисленето и говоренето за опозицията „вътре в нас“ – „вън от нас“¹⁷.

Когато говорим за единството на абсолютния живот на егото, по никакъв начин не искаме да кажем, че този живот е монотонен; всъщност той е безкрайно разнообразен, егото не е чист логически субект, затворен в своята тавтология; това е самото битие на безкрайния живот, което въпреки всичко остава едно в това разнообразие и в тази дейност, чрез която чертае фигури, вижда ги и ги чувства, защото това негово собствено разнообразие му принадлежи именно доколкото му е дадено във вътрешен трансцендентален опит. Отново, именно онтологичният статус на този живот е принципът на неговото единство и, следователно, на единството на света. Единството на сетивата, по-надълбоко единството на телесния живот, намира своята основа в онтологичната структура на субективността и следователно теорията за това единство принципно се съдържа в онтологичната теория на тялото.¹⁸

---

¹⁴ Ibid., 83.

¹⁵ Ibid., 92.

¹⁶ Ibid., 90.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Ibid., 92.

Единството на сетивата, по-надълбоко единството на живота на тялото, се съдържа като рефлексия в онтологичната теория на тялото. Оттук Анри последователно извежда единството на тялото като единство на познанието, контекстуализирано през навика и паметта, а след това индивидуалността на човешката реалност като сетивна, осезаваща индивидуалност. Това е контекстът, в който френският мислител разгръща идеите си за движение и сетивност, както и за отношението между движение и сетивност, съответно и движение и образност, в труда си „Философия и феноменология на тялото“ (1965 г.). Така трансценденталният опит се превръща в интензитет: трансценденталната естетика, описана от Кант в „Критика на чистия разум“ през *a priori* условията на времето и пространството, сега се превръща в динамична трансцендентална естетика, интензифицирана през движението като основа на αἴσθησις, което като най-вътрешно, онтологично основание на живота е интенционално насочено към своя трансцендентен край:

*За нас да кажем, че **най-дълбоката** интенционалност на живота на егото е движението, означава да кажем, че светът, който **първоначално** ни е даден, е точно този свят на тялото, свят, чието битие в своя произход е не повече от трансцендентният край на движението. Детерминацията на битието на света като трансцендентния край на движението, **като край, който се съпротивлява на усилието**, е същностна детерминация.¹⁹*

Тъкмо по такъв същностен начин феноменологията е изострена, преживявана от край до край, осъзната сетивност и телесност, легитимирана като онтологичен статус на човешкото съществуване.

***

Революционният елемент във възгледите на Мишел Анри относно философията и феноменологията на тялото отключва широко и плодотворно поле за развитие на изследователската област на **човешката кинетика** (*human kinetics*), която наблюдава както органичните и жизнените движения на тялото, така и субективните движения на тялото – било индивидуални или в рамките на тялото като част от група или колектив. Това е качествен скок напред спрямо философските изследвания върху тялото само допреди половин век като „обективно“ или „трансцендентно тяло“.

---

¹⁹ Ibid., 73.

Друг скок напред в тази насока е новата интердисциплинарна наука **емерсиология**, разработвана през 2014 г. до днес от философа и социолога на тялото Бернар Андриу и негови докторанти в Университета Париж–5 „Рене Декарт“ съвместно с изследователски екип от невролози, медицински специалисти и др., фокусирана върху възникващия вътрешен човешки опит в тялото, в неговата процесуалност преди фазата на обективирането му във външния свят. Емерсиологията се стреми да опише всичко онова, изплуващо неволно от живота в съзнанието за преживения опит. Това е своеобразна философия на тялото, чийто главен предмет са преживяванията на телесните практики като изплуващи в съзнанието форми, сиреч също като зародишни форми на въплътена мисловност, търсеца своите рефлексивни продължения в по-обособени и по-абстрактни форми.

Друга появила се през последните няколко години наука е **биокинетиката** – клон на молекулярната биология, изследващ кинетичните способности на клетките на организмите и неочаквано разширяващ, благодарение на най-новите достижения на технологиите и методи, развивани в съответствие с тях, самата идея за движение на живота, на живота същество, на човека в неподозирани нюанси. В по-широк план биокинетиката има практическо приложение в услуга на качество и подобряване на движенческата култура на хората във вече по-издълбоко осъзнатия план, че **всички ние сме изплетени от движение** – още дори на клетъчно равнище, и е естествено движението да бъде неизменна част от нашия живот и всекидневие. Затова е напълно обяснимо е повишаването на интереса през последните десетилетия към **биомеханиката**, застъпена в спортното и движенческото образование и обучение. Модерното дисциплиниране и стереотипизиране на тялото и формализирането на неговите възможности за движение в училище, на работното място, в публичното пространство, дори у дома – намират все по-широкомащабна и открита съпротива в лицето на завръщането на естествената и жизненоважна ценност на движението и човешката кинетика, все по-плътно натоварена с естетически и етически импликации в интегрирането на различни области на изследване като биомеханика, анатомия, физика, западни медицински науки, физиология, антропология (физическа, културна, социална) и обширна колекция от емпирично познание.

2. Към екология на тялото и сетивността

Проблемите на **човешката кинетика** – включително **социална и етическа освен биологична**, са същевременно проблемите на бързо разпространяващата се в условията на (Нег-) **Антропоцена** т. нар. **контракултура на тялото**, или **телесна екология**, естествен отклик на стихийните последици за благоденствието на тялото от индустриализацията, технологизацията и технократизацията на културата.

Екологията на тялото, наричана още „**контракултура на тялото**“²⁰, възниква през последните 2–3 десетилетия от поприщата на спорта и еко културите, за да даде поле на естествените нужди на човешкото тяло за живот, движение, дишане – отговор на последствията за тялото от Антропоцена като „съпротивителен континуум“ в неговите негативни измерения.

Успоредно с това, но в голямата си част неотделимо от тази телесна екология, усилията в науката започнаха да се разклоняват в много плодотворни области – включително такива като **човешката кинетика**, която обхваща не само биомеханиката и биокинетиката на човешкото тяло, но и **социалната кинетика и етическата кинетика**.

Човешката кинетика включва такива феномени като индивидуалните модели на ходене, тичане, специфичната стойка на всеки от нас; строго индивидуални са моделите на движение при хората дори по време на сън. Социалната кинетика изследва движението в неговия ритъм и особености в различни групи: например ритъма на движение на една детска площадка, където децата постепенно синхронизират личния си ритъм на люлеене, тичане, пързалане, сякаш влизат в състава на един организъм (*подобно наблюдение в социално-кинетична перспектива има и при растенията, които, поставени в саксии в общо помещение, синхронизират скоростта на своите електрически импулси, или на токовете в стълбата им в посока от корените към листата и цветовете); движението на хората по улиците, площадите, метро станциите, тенденциите да се заобикалят определени пространства за сметка на стълпотворенията в други...

От своя страна спортната кинетика и кинетиката в движенческите изкуства (танц, театър, пърформанс; но също и дирижиране, движението на музикантите...) са посветени

---

²⁰ Cf. Olivier Hoïban, “L’émergence d’une contre-culture corporelle?” // Hoïban, O. (Ed.). *Le mai 68 des sportifs et des éducations physiques*. P.U. Rennes, 2021, 37–59.

на все по-фини детайли в човешката култура на движение. Все по-ясно е вече как движението в спорта и в тези изкуства не се дължи само и единствено на повторение и упорити тренировки и обучение, а носи и дълбок отпечатък от нашите физически навици, психичното ни състояние, характера ни, възпитанието, образованието, културата, традициите, в които сме отгледани, но също и от начина, по който възприемаме света към даден момент.

Социалната и етическата кинетика са посветени съответно на социалната и етическата биомеханика на човешкото движение и така служат като **подходи за по-добро разбиране на практиките на движение в социален, етически и поведенчески план**: и това знание може да се използва от най-различни специалисти – архитекти, дизайнери, инженери, дори педагози, а също така и от неспециалисти – като инструмент за себепознание. В обобщение, феноменологията на движението, екологията на тялото и човешката кинетика имат огромен потенциал за реализация в съюзяването с по-екологични стратегии и модуси на развитие на човешката култура – не само в спорта и изпълнителските изкуства, но по отношение на всекидневната движенческа култура, качеството на живота, благоденствието и дълголетие.

В ракурса на съвременната френска философия на спорта и тялото „телесната екология е място на резонанс, където културното спортно тяло води диалог с въображаемото спортно тяло“; където, по отбелязването на Жил Льокок, се решават въпросите относно обективизацията на артистичния, естетически, експресивен театрален жест: „Можем ли просто да решим, че сме в състояние да измерим човешкото въображение, чиято пластичност е безгранична?“.

И по-нататък, екологията на тялото е „рефлексия върху жестовете ни и последиците от тях за другите и за природата“ и „практиката на себе си с грижа за другите чрез житейските ни избори“²¹ може да бъде разглеждана едновременно в политически и образователен план. По наблюдението на Бернар Андриу и Жил Бьош след падането на Берлинската стена политическата алтернатива на капитализма се бори за структурирането си, било като телесна екология, или чрез натурализми²², като става все по-необходима в ответ на Антропоцена.

---

²¹ Bernard Andrieu & Olivier Sirost, “Introduction à l’écologie corporelle”. *Société*. 2014, No. 125, Vol. 3, (5–10), 6.

²² Bernard Andrieu & Gilles Boëtsch (ed.), “Quels naturismes?”. *Corps*. Paris: CNRS Éditions, 2021.

Преоткриването на желанието за установяване на постоянстващо във времето движение и устойчив спорт²³ се основава тъкмо на осъзнатост и консолидираност на телесната екология: през ценността и дара на околната среда, чрез развлечението и разходката²⁴ да се научим отново да „забелязваме“ живота, да се отдаваме на съзерцаване, да бъдем в него.

Тематизирането на движението, сетивността и връзката между двете в контекста на първичните феномени на човешкото съществуване се впускат подир въпроса какво е „философското достойнство“, по изреча на Анри, на движението и сетивността днес. Има културни и лични периоди, в които философизирането на първичните феномени отстъпва на заден план и се завръща пак при промяна в порядъците. Когато отстъпва, те сякаш са тематична – тематична във феноменологичен смисъл – даденост, метафизиката им е забравата на съзнанието за тях, в други периоди метафизиката им е припомняне. В същия смисъл т.нар. контракултура на тялото, която днес е много разнообразна и черпи от културите на света (източна, африканска, южноамериканска...), се явява като общочовешко „припомняне“. В това припомняне откриваме и практическите импликации и корелации на философия и феноменология на тялото с корени в движението и сетивността – в съвременните култура, изкуство и осъзнатост.

3. Разказващото тяло и полето на въплътената наратология

Ако идеята на Анри за философия и феноменология на тялото търси максимално приближение до така наречената от Дьопра „радикална феноменология на първичната естетика“, то тогава за него движението, в диапазона от конститутивния акт на движение до кинестетичното впечатление, е *conditio sine qua non* за естетиката едновременно като сетивно и светово възприятие. Затова и светът не е просто някакъв ограничен вече съществуващ и заварен свят – или съвкупност от такива, – а включва в себе си възможността за създаване на нови области на опит за човека – възможността за свят, пряко следваща *моженето-да-се-движа*.

---

²³ Cf. Nancy Midol, Petrucia Da Nobrega & Bernard Andrieu (eds.), „Philosophie du sport durable“. *Staps*. No. 2(132), 2021.

²⁴ Cf. Jean Corneloup, *La transition recreative. L'utopie transmoderne*. Havre: P.U.R., coll. Ecologies corporelles et envir, 2021.

Така описаната възможност за свят естествено обозначава и началото на наратива на движението, на тялото, на този свят. Наратологията отдавна е навлязла в сферата на физическата култура, тъй като се родее и има корените си в движението, играта, танца, спорта, развлеченията на свободното време, физическата активност, физическото възпитание и здравето²⁵. Според Лиза Хънтър и Елке Емералд така контекстуализираното наратологично поле е пряко свързано с въплътени и пространствено определени социални феномени, но в разкриването им възникват нови и нови въпроси и потребност от сериозно отношение към живото тяло и към феноменологичните и субективните опити на хората, чиито практики конституират това поле²⁶. Затова и в изследването си взимат за отправна точка четири епистеми: сетивата, сетивния опит, сетивните географии и сетивните точки на обучение/поврат; а сетивните наративи взимат като форми на удържане на въплътеността в богатството ѝ чрез осигуряване на мултимодални възможности, нови времепространствени възможности и ново самопознание. Стремещт на Хънтър и Емералд е да проправят път отвъд идеята за хората като „имащи“ тела и адресиращи посланията си до другите „като“ тела²⁷.

Наративът, тялото, пространствените и сетивните обрати ни предоставиха нови перспективи, нови въпроси, нови методологии и нови епистемологии. Виждаме, че привеждането на такива обрати при делиберативно и по-плътно координиране ще създаде значителни пресечни точки между изследователските моменти; използване на наративната форма по начин, който може да даде допълнителна информация на полето ни в епистемологичен (сензорен) и методологичен (пресечни точки) план. Отдаването на значение на мултисензорното и превръщането му в мултимодални възможности за изследване предвещава вълнуващи времена за изследователите, които се опитват да преминат отвъд центрираното около зрението изследване и представянето, базирано на писмен текст.²⁸

От своя страна разглеждането на предложените обособени епистеми необходимо включва и разглеждане на времепространствените възможности, обогатяващи сетивността и откриващи нови методологии за експлоатиране на тези нови възможности и за обяснение на все по-комплексни социални отношения в устояващи във времето наративи и на все още неоткрити такива. Дефинирайки например сетивните географии на конкретно заеманото

---

²⁵ Cf. Lisa Hunter & Elke Emerald, 2016. "Sensory Narratives: capturing embodiment in narratives of movement, sport, leisure and health". *Sport, Education and Society*, 21:1, (28–46), 28. DOI: 10.1080/13573322.2015.1065244

²⁶ Cf. *ibid.*

²⁷ Cf. Elizabeth Ellsworth, *Places of Learning: Media, architecture, pedagogy*. New York: RoutledgeFalmer, 2005.

²⁸ Cf. *ibid.*, 41.

пространство, Хънтър и Емералд изхождат тъкмо от „комплексната екология на нещата“²⁹, тъй като наративите се зараждат в самите отношения с хората, предметите, пространството, мястото и времето; точките на обучение и поврат в сетивното виждат в плодотворно развиващите се педагогички на сетивата и посещенията на музеи и изкуства, стимулиращи сетивата, търсещи активното внимание и участие на посетителите (напр. имерсивните и експресивните изкуства, театрите на сетивата).

В статията си „Тялото като ресурс за наративна комуникация: пресечна точка на телесната наратология с реторическата наратология“³⁰ Шаоменг Уан обяснява проникването на изследванията на тялото в много клонове на съвременната наратология като резултат от т. нар. „соматичен обрат“ през XX век. Сред тези нови клонове са телесната наратология, както и посткласическата наратология. Ако класическата наратология все още обяснява разказите, основани на тялото, през характер, време/сюжет, пространство и различно въплъщение, то Уан предприема крачка напред, като се впуска в изследване на една разширена телесна наратология, допълнена в методологически план с телесния наративен комуникационен модел в реторическата теория на Джеймс Фелан (автор–ресурси на тялото–публика). По-специално, ресурсите на тялото в модела на Фелан: 1) въплъщение (разказвач; характер; наративна публика); 2) телесно сравнение (единично тяло; тела); 3) телесна интеракция (време/сюжет; пространство); 4) тяло със специални функции (общо тяло; тяло метафора, напр. тяло политика, тяло текст и пр.); 5) други ресурси на тялото, – могат да бъдат прегрупираны, систематизирани и използвани по специфични начини за целите на специфична изразителност и/или специфична реторическа цел.

Още през 1981 г. Уилям Дж. Мичъл отбелязва феномена на „нاراتивния обрат“³¹. Приложението на наративи с разнообразни цели (граждански, социални, политически, икономически, сугестивни, евокативни, емоционални) се подема от социални движения, лидери, медии отвъд традиционната употреба на разказа за пренос на културно-историческа памет. В своето задълбочено изследване Виторио Галезе и Хана Войчеховски търсят отговор на въпроса как ни карат да се чувстваме разказите тъкмо в перспективата на

---

²⁹ Ibid., 40.

³⁰ Xiaomeng Wan, “Body as Resource of Narrative Communication: An Intersection of Corporeal Narratology with Rhetorical Narratology”. *Word and Text. A Journal of Literary Studies and Linguistics*, 2019, Vol. IX: (144–158), 144.

³¹ Cf. William John Mitchell (ed.), *On Narrative*. University of Chicago Press, 1981.

въплътената наратология и невронауката, изхождайки не от теории за съзнанието, а от чувството за тялото (*feeling of body*) като:

*основополагащ аспект на освободената въплътена симулация, позволяващ по-директен и по-малко когнитивно медиран достъп до света на разказваните други, и опосредстващ способността ни да споделяме значението на техните действия, основни двигателни намерения, чувства и емоции, като по този начин установява нашата идентификация и свързаност с разказваните герои.*³²

Централна авторова теза е **възходът на неврохуманизма**: а именно, на „рамкирането на научните открития относно съзнанието от гледна точка на това какво означава да си човек, както и сложните диалози и обмени относно природата на човека между членовете на глобалната научна общност, от една страна, и членовете на хуманитарните науки, от друга, като социалните учени често са на позиция между двете групи“ – по отношение на въплътените форми с условен или латентен когнитивен потенциал, които обаче крият обяснение на дългогодишни пъзели на човешките идентичност, действие и социалност, особено в разделението между науката и хуманитарните науки. Т. нар. „освободена въплътена симулация“ представлява функционален механизъм на въплътената наратология: тя е която активира чувството за тялото и дава живот на едно важно ниво на нашите отношения с разказа – а именно „нашето емпатично съ-чувстване с другите, активирано от писаните текстове и регистрирано в собствените ни тела“.

***

След така очертаните няколко основни тематични полета на въплътената наратология вероятно вече леко се забелязват широките хоризонти, които се очертават пред всички тези колкото нови, толкова и непосредствено близки изследвания на феномена на човешкото тяло. Колкото повече се приближава една феноменология на тялото към движението като изследователски предмет и, следвайки Анри, като „най-дълбоката интенционалност на живота на егото“, толкова повече светът, даден ни „от самото начало“, се преживява в телесния и сетивния ни опит като най-далечния, „трансцендентния край на движението“. Така една феноменологична наратология, базирана на движението, парадоксално се оказва мислима и устойчива единствено на цената на своята имплозивна

---

³² Cf. Vittorio Gallese & Hannah Wojciechowski, “How Stories Make Us Feel: Toward an Embodied Narratology”. *California Italian Studies*, 2(1), 2011.

систематичност, разискряща „интрафилософски ефекти“³³ и предизвикателства в каноничния свод на вербалните и образните наративи. И разказваща една колкото първична във феноменологичен смисъл, толкова и алтернативна и животворна естетика в съвременния свят, запленил сетивата и тялото във вторични модалности на живота и движението.

---

³³ Alain Badiou, *Handbook of Inaesthetics*. Transl. by Alberto Toscano. Stanford University Press, 2005, xii.

Библиография

- Кандински, В. *Точка и линия в равнината*. София: ЛИК, 1995.
- Andrieu, Bernard & Boëtsch, Gilles. (Ed.). “Quels naturismes?”. *Corps*. Paris: CNRS Éditions, 2021.
- Andrieu, Bernard & Sirost, Olivier. “Introduction à l’écologie corporelle”. *Société*. 2014, No. 125, Vol. 3, 5–10.
- Badiou, Alain. *Handbook of Inaesthetics*. Transl. by Alberto Toscano. Stanford University Press, 2005.
- Biran, Main de. “Mémoire sur la décomposition de la pensée”. // *Oeuvres de Maine de Biran*. Ed. Tisserand. IV. Paris: Alcan, 1932.
- Corneloup, Jean. *La transition recreative. L’utopie transmoderne*. Havre: P.U.R., coll. Ecologies corporelles et envir, 2021.
- Depraz, Natalie. “Imagination”. // Sepp, H. R., Embree, L. (Ed.). *Handbook of Phenomenological Aesthetics*. Springer, 2010, 155–601.
- Ellsworth, Elizabeth. *Places of Learning: Media, architecture, pedagogy*. New York: RoutledgeFalmer, 2005.
- Gallese, Vittorio & Wojciehowski, Hannah. “How Stories Make Us Feel: Toward an Embodied Narratology”. *California Italian Studies*, 2(1), 2011.
- Henry, Michel. *L’essence de la manifestation*. Paris: Presses Universitaires de France, 1963. (Second edition, 1990. English Translation by G. Etzkorn: Henry, M. *The Essence of Manifestation*. The Hague: Nijhoff, 1973. Second edition, 2004.)
- Henry, Michel. *Phénoménologie matérielle*. Paris: Presses Universitaires de France, 1990.
- Henry, Michel. *Philosophy and Phenomenology of the Body*. Transl. by Girard Etzkorn. Martinus Nijhoff – The Hague, 1975.
- Henry, Michel. *Voir l’invisible. Sur Kandinsky*. Paris: Presses Universitaires de France, 1988/2005. (English translation by S. Davidson: Henry, M. 2009. *Seeing the Invisible*. On Kandinsky, London/New York: Continuum.)
- Hoïban, Olivier. “L’émergence d’une contre-culture corporelle?” // Hoïban, O. (Ed.). *Le mai 68 des sportifs et des éducations physiques*. P.U. Rennes, 2021, 37–59.
- Hunter, Lisa & Emerald, Elke. 2016. “Sensory Narratives: capturing embodiment in narratives of movement, sport, leisure and health”. *Sport, Education and Society*, 21:1, (28–46), 28. DOI: 10.1080/13573322.2015.1065244
- Kandinsky, Wassily. “On the Spiritual in Art. Point and Line to Plane”. // Kandinsky, W. *Complete Writings on Art*. Ed. Kenneth C. Lindsay and Peter Vergo. New York: Da Capo Press, 1994.

Midol, Nancy, Da Nobrega, Petrucia & Andrieu, Bernard. (Eds.). "Philosophie du sport durable". *Staps*. No. 2(132), 2021.

Mitchell, William John. (Ed.). *On Narrative*. University of Chicago Press, 1981.

Scheler, Max. *Der Formalismus in der Ethik und die materiale Wertethik. Neuer Versuch der Grundlegung eines ethischen Personalismus*. Bern: Francke Verlag. 1980.

Wan, Xiaomeng. "Body as Resource of Narrative Communication: An Intersection of Corporeal Narratology with Rhetorical Narratology". *Word and Text. A Journal of Literary Studies and Linguistics*, 2019, Vol. IX: (144–158), 144.